

С. В. Соломко,
аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ

ЕТНОКОНФЕСІЙНИЙ ЧИННИК У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

S. Solomko,
Ph.D. Candidate, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

ETHNIC AND CONFESSIOAL FACTOR IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

У роботі доповнено і удосконалено понятійно-категоріальний апарат сфери етноконфесійних відносин. Також у статті презентовано стан етноконфесійної сфери конфліктогенних регіонів світу, з'ясовано роль етноконфесійного чинника у контексті національної безпеки.

In the present article it is improved the conceptual and categorical complex in the sphere of ethnic and confessional relationships. The author presents the situation in ethnic and confessional sphere in conflict regions of the world and clarifies the role of ethnic and confessional factor in the context of national security.

Ключові слова: національна безпека, державне управління, етноконфесійні конфлікти, конфесійність, етнічність, толерантність.

Key words: national security, state administration, ethnic and confessional conflicts, confessionality, ethnicity, tolerance.

Останнім часом у світі значно зросла роль етноконфесійних процесів. Під різними гаслами втягуються у політику етнічні та конфесійні групи, що особливо впливає на ступінь соціально-політичної стабільності у світі.

Розгорнутий процес глобалізації має не лише позитивну сторону, а й негативну, оскільки несе певні небезпеки. Це соціальне невдоволення мас, процес вестернізації, який здатний завдати серйозної шкоди національним культурам незахідних країн, а також геополітичне суперництво у певних регіонах світу. Таке суперництво відноситься до зовнішніх чинників, що створює певну загрозу для політичної стабільності у країні, що сприяє актуалізації конфліктів на етноконфесійному ґрунті.

Залежно від суб'єктів носіїв такого впливу, зовнішній вплив можна згрупувати за такими видами: окремі організовані групи осіб, зацікавлені в етнічній дестабілізації на території об'єкта геополітичних експансій; держави, населення яких через історичні умови та сучасні інтереси бачить у жителях сусідньої країни своїх суперників, противників, ворогів; альянси, що об'єднують групу держав; світові центри сили, які вбачають свій інтерес у розвитку конфліктів на етноконфесійному ґрунті, ослаблюють країни, об'єктивно виступаючи їх геополітичними суперниками.

Виникнення конфлікту, таким чином, позначається не тільки на ситуації всередині країни, в якій трапився конфлікт, але й деструктивне значення такого конфлікту багаторазово посилюється за рахунок співчутливого і зацікавленого ставлення ззовні до окремих етнічних чи конфесійних груп.

Аналіз сучасної ситуації показує, що використання конфесійного фактора закордонними державами створює низку проблем, пов'язаних з виникненням нових загроз національній безпеці на всіх рівнях. Активна діяльність арабських, турецьких, російських емісарів, що представляють конкретні організації та рухи, різноманітні нові релігійні рухи зарубіжного та вітчизняного (створені у нашій країні, але за суттю — проросійські) походження, що використовують релігійний чинник для досягнення інших, нерелігійних цілей, істотно впливають на процес державотворення. Зазначені проблеми мають конкретні політичні цілі, у деяких випадках створюють загрозу збереженню цілісності, незалежності держави, впливають на побудову суверенної демократії в українському суспільстві.

Отже, мета статті — показати роль етноконфесійного чинника у контексті національної безпеки, виявити дестабілізуючі аспекти етноконфесійних конфліктів на систему безпеки.

Сфера етноконфесійних відносин у нашій країні досліджена мало, тому формування понятійно-категоріального апарату ще триває. Кількість фахових робіт, що присвячені етноконфесійним конфліктам, є дуже обмеженою, а особливо у вітчизняній науці. Оскільки вони здебільшого обмежуються короткою згадкою про релігійні, етнічні конфлікти у контексті загального переліку існуючих типів соціальних конфліктів. Більшою мірою вивчає зі свого боку суто релігійні конфлікти релігієзнавство, але менше з конфліктологічних позицій.

Так, дослідженням етнічних, конфесійних конфліктів присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як А. Арістової, М. Бабія, Л. Герасіної, С. Здіорука, В. Лубського, В. Козленка, В. Шевченко та ін. Дослідження проблем національної церкви, етноконфесійного чинника в системі політичних відносин успішно здійснюють такі вітчизняні вчені як М. Головатий, Е. Кардаш, Ф. Кирилук, Ф. Курас, В. Ребало, К. Салій. Вагомими є досягнення російських науковців, пов'язані з проблематикою міжконфесійних протиріч (А. Нуруллаєв, Н. Трофимчук, Ю. Зуєв, Ф. Овсієнко та ін.). Аналізом ролі конфесійного фактора в етнічних конфліктах, зокрема в Росії та країнах СНД займаються М. Мчедлов, В. Рагузіна, А. Нуруллаєв, Л. Баширов, Т. Кудріна, Л. Рубан, в Югославії — Г. Паверс, З. Ізаковіч, в Польщі — Р. Блобаум, у Північній Ірландії — Дж. Фалтон, у країнах Азії та Африки — Р. Гауффік, К. Рао, А. Шарма та ін. Загалом аналізу проблеми віротерпимості і перспективам діалогу релігій у поліконфесійному суспільстві присвячені роботи Дж.Е. Вуда, С. Феррарі, Дж. О. Донелла, Р. Хаммеля, А. Сковронька, Б. Фаликова, В. Шохина. Проблеми конфліктності міжконфесійних відносин досліджувалися в працях А.В. Возженікова, І.М. Глібова, В.А. Золотарьова, Л.І. Майорова, В.Л. Манілова, І.М. Панаріна, В.С. Пірумова, А.А. Прохожева, Т.Е. Шуберт.

Слова С. Хантінгтона про те, що конфлікти майбутнього будуть через зіткнення цивілізацій [1], в основі яких лежить релігійний фактор, у багатьох дослідників викликало прагнення довести їх реальність. У багатьох виданнях та публікаціях з недавніх часів почали вживати словосполучення "етнополітичні та етноконфесійні конфлікти", але наукових розвідок у цьому напрямку дуже обмаль, особливо у вітчизняній науці. Вартим уваги стало довідкове видання "Етнонаціональний розвиток України: терміни, визначення, персоналії", у якому чи не вперше аналізувалися етнонаціональні та етноконфесійні проблеми України. Цим виданням почалося формування понятійно-категорійного апарату сфери етноконфесійних відносин. Варто сказати, що у виданні українськими науковцями були зроблені перші успішні спроби визначення ключових понять та категорій проблематики, зокрема таких як "етноконфесійна група", "етноконфесійність" (А. Бублик), "етноконфесійний простір", "національно-релігійна самосвідомість" (В. Климов), "спільність етноконфесійна", "етноконфесійні процеси", "традиційна національна релігія" (О. Шуба), "національні відносини і релігія", "національна культура і релігія" (М. Рибачук), "національно-релігійне життя" (М. Рибачук, Л. Пилявець), осмислення суті етноконфесійних спільнот, ролі конфесійного чинника в етнонаціональному відродженні та етнонаціональних спільнот у духовному житті українського суспільства [2].

Так, автори монографії "Конфлікти на Сході. Етнічні та конфесійні", у першій, теоретико-методологічній главі ("Етноконфесійні конфлікти сучасності і підходи до їх врегулювання"), ні разу не виводять феномен етноконфесійних конфліктів у в якості самостійного об'єкта дослідження [3]. Насправді, аналізується лише сам конфесійний фактор, тим самим фактично етноконфесійні конфлікти зводяться лише до різновиду конфліктів етнополітичних. Приклади такої ж смислової тотожності або паралельного вживання даних категорій можна зустріти в багатьох монографіях, навчально-методичних програмах і навчальних посібниках [4].

На сьогоднішній день етноконфесійні проблеми вважаються серед основних викликів людству в ХХІ столітті, адже воно, окрім воєн, означилося зіткненнями в Лівані (мароніти і мусульмани), у Північній Ірландії (протестанти і католики), в Боснії і Герцеговині, Хорватії та Косово (православні, католики і мусульмани), Індії та Пакистані (індуїсти і мусульмани), в Таджикистані (ісмаїліти і суніти) тощо. Серед гострих внутрішніх конфліктів, до яких має відношення релігія, варто віднести приклади ліквідації організації влади буддистського далай-лами в Тибеті (КНР), зіткнення між шіїтами і сунітами в Південному Іраку, між ісламськими фундаменталістськими екстремістами і поміркованими мусульманами в Алжирі, Єгипті, Афганістані [5, с. 21]. У більшості цих випадків міжконфесійні конфлікти набувають яскраво вираженого етнічного забарвлення.

Все останнє сторіччя Африка стала полем бою для міжконфесійних воєн. Багато країн континенту пережили справжню релігійну війну. Деякі переживають її досі. Останні двадцять років Судан роздирається запеклим протиріччям, яке призвело до його нещодавнього поділу. Політичні суперечності тут відступають на другий план і поступаються місцем суперечностям релігійним. У Нігерії давно існує безперервний релігійний конфлікт між християнами, мусульманами і язичниками.

Більшість країн Азії та Африки довгий час перебували в колоніальній або напівколоніальній залежності і набули суверенітету близько п'ятдесяти років тому. Найчастіше нові держави створювалися метрополіями без урахування історично сформованих спільностей (в тому числі і релігійних), а кордони проводилися залежно від політичної та військової кон'юнктури. В результаті спільноти, що сповідували одну й ту ж релігію, виявилися роз'єднаними. Така ситуація склалася, наприклад, у Ефіопії, до складу якої входили народності і території, що відрізняються в етнічному та релігійному відношенні і що зберігали певну частку самостійності. У 1993 р. в результаті багаторічної громадянської війни провінція Еритрея перетворилася в самостійну державу, де основна релігія — іслам, тоді як населення Ефіопії сповідує християнство. [7, с. 64].

Вже сьогодні можна прогнозувати підвищення етноконфесійної конфліктності в країнах Західної Європи, оскільки протягом найближчих десятиріч внаслідок динамічних змін в етнічній та конфесійній карті регіону, масового притоку мігрантів із країн Азії та Африки.

Правда, деякі вчені стверджують, що у конфліктах, які відбувалися у державах пострадянського простору, роль конфесійного чинника як причини їх виникнення можна вважати мінімальною, оскільки суб'єктами конфліктних відносин тут виступали етносоціальні спільності. Так, на думку російського дослідника Р. Силантьєва, "при розгляді чотирьох основних конфліктів, що виникли на Кавказі за останні двадцять років, можна відзначити їх спільні риси. У першу чергу впадає в око, що всі вони не мали у своїй основі релігійного фактора, проте згодом його роль стала підвищуватися" [8, с. 149].

Слід підкреслити, що до особливостей прояву етноконфесійного конфлікту відносяться такі його стадії:

1. Надзвичайно швидка трансформація латентної фази у відкриті форми конфлікту та перехід їх у "батальну" фазу.

2. Швидка ескалація, що веде до необмеженого використання сил і засобів при тотальній мобілізації всіх

можливостей та ресурсів. Рішучість поставлених цілей обумовлює граничну жорстокість ведення бойових дій, використання заборонених у практиці ведення війн засобів, включаючи й геноцид, проведення етнічних чисток, застосування методів "спаленої землі", захоплення заручників, масові пограбування, жорстоке поводження з полоненими.

3. Досвід міжетнічних та міжконфесійних конфліктів показує, що досягнення поставлених цілей ворогуючими сторонами та урегулювання проблеми виключно військовими засобами принципово неможливе.

4. Учасники конфлікту активно ведуть спроби залучити на свою сторону етнічну діаспору або одновірців, громадську світову думку. Таким чином, відбувається інтернаціоналізація конфлікту, його ескалація назовні.

5. Практично для всіх видів конфліктів, при їх неповторності є одне спільне — це їх руйнівність та здатність закарбовуватися в історичній пам'яті народів, які брали в них участь [9].

І додамо ще один важливий етап етоконфесійного конфлікту — це хвилеподібна динаміка, при якій силове протистояння змінюється діалогом, причому останній найчастіше використовується лише як засіб, щоб виграти час і накопичити сили. Як наслідок — затяжний характер конфлікту.

Обидва типи конфлікту (конфесійний і етнічний) мають одну спільну рису — вони носять мотиваційний характер, оскільки реалізація лежить в їх основі інтересів, веде до їх зіткнення і до зміни статусу учасників конфлікту. На відміну від них протиріччя, що складаються в суспільстві на базі етноконфесійності, за своєю природою носять когнітивний характер, тобто реалізуються у формі зіткнення думок, і не ведуть до зміни статусності їх учасників. Це пов'язано насамперед із відсутністю головних критеріїв всякого соціального конфлікту — наявності суб'єктності і цілепокладання.

З цих позицій, якщо навіть допустити існування чистих етноконфесійних конфліктів, то вкрай важко підібрати відповідну фактологічну базу. Визнання ж того, що окремі невеликі етноси мають відносну етноконфесійну відособленість (наприклад, друзи в Лівані, кримчаки, караїми в Криму), ще не означає того, що вони беруть участь в етноконфесійних конфліктах. Зрештою, підхід до багаторічного конфлікту в Лівані як складової частини великого геополітичного конфлікту на Близькому Сході можна сказати традиційний для більшості фахівців-міжнародників.

Виходячи з цього, ми маємо підстави вважати, що теза про існування та наростаючі тенденції в ХХІ столітті етноконфесійних конфліктів підтверджується. Таким чином, на наш погляд, етноконфесійний конфлікт — це суперечка, в якій одна сторона, яка спиралася на етноконфесійний фактор своєї ідентичності, розглядає можливість або демонструє бажання і готовність застосувати силу для реалізації своїх інтересів. Тобто використання певними силами у політичних цілях тих етнічних і конфесійних груп, які схвалюють будь-які дії, спрямовані на розпалювання міжнаціональної ворожнечі та ненависті та призводять до різного роду непорозуміння і зіткнень, у ході яких вважаються доречними будь-які засоби.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика етнічної та конфесійної спільноти

Параметри	Етнічна спільнота	Конфесійна спільнота
Мова	Єдність мови	Відсутній
Самоназва	Етнонім	Загальноконфесійна
Територія	Певна територія проживання даного етносу. Особливо важлива на етапі його генезису	Територія у класичному розумінні відсутня, є так звана «канонічна територія» або географія розповсюдження даної конфесії
Культура	Культурна єдність чітко виражена	Культурна єдність досить слабо виражена, оскільки до спільноти входять представники віддалених один від одного етносів
Ідентичність	Дійсна	Умовна
Зміна ідентичності	Практично неможлива, за винятком «камуфляжних» випадків	Дійсна, адже перехід до іншого віросповідання, як правило, відбувається через глибокі переконання
Склад	Відносно гомогенний або такий, що включає у себе рідні етнічні групи	Гетерогенний, адже за винятком так званих «національних релігій», вона заснована на широкій етнічній географії

Отриманий висновок безпосередньо пов'язаний і з питанням про місце етноконфесійного фактора в системі національної безпеки. Деякі наукові ставляться скептично до нескінченної фрагментації поняття безпеки на якісь її нові, малообгрунтовані види, в тому числі на релігійну і етноконфесійну безпеку. Наприклад, у роботі "Інформаційна безпека: соціально-правові аспекти" у розділі, присвяченій проблемі національної безпеки у релігійній сфері, так і не дається її дефініція [10]. Але навіть у тих випадках, коли пропонуються визначення релігійної безпеки, вони зводяться або до вимог відкритого охоронного протекціонізму для панівної конфесії [11], або до відбиття геополітичних загроз.

Відсутність серйозної теоретичної бази в цьому питанні пов'язана з об'єктивним фактом того, що конфесійна спільність, так само як і етнічна, реалізують свою природну сутність (конфесійність, етнічність) через основні сфери суспільного життя: економіку, політику, культуру і т.д. Твердження про існування релігійної або етнічної безпеки виявляються недостатньо аргументованими саме в силу відсутності тут однолінійності є конфесійна або етнічна спільність, але немає прямих, власне "родових" форм агрегації та артикуляції їхніх інтересів, тому саме пошуку поєднання таких родових форм і присвячена наша робота.

Дискусійним є питання про етноконфесійну безпеку. Якщо ж провести порівняльний аналіз основних параметрів етнічної та конфесійної спільнот, то складається наступна картина (табл. 1).

Як зрозуміло з таблиці, є розбіжності основних параметрів етнічної та конфесійної спільнот. Як бачимо, ці соціальні групи мають різні базові компоненти. Безумовно, не можна заперечувати і тісний взаємозв'язок між ними. Наприклад, в історії конфесійний чинник виступає як один з модусів етнотворення (араби, східні і південні слов'яни) або захисту етнічної ідентичності від асиміляції (єврейський народ).

Однак цікавим у контексті безпеки більш важливим є виявлення "сплетіння" якісних імпульсів, що породжуються при перетині кордонів цих двох спільнот. У реальній історичній практиці це виражається у складних етноконфесійних перипетіях існування сучасних народів, розділених кордонами:

— Внутрішньоконфесійними: курди (суніти, шиїти, езиди), араби Ємену (суніти, зейдити), німці ФРН, гол-

ландці, швейцарці (католики і протестанти), українці, росіяни Криму (прихильники УПМ МП і УПЦ КП) та ін.;

— Міжконфесійними: бенгальці (східні — індуїсти, західні — мусульмани), ліванські араби (різні напрями християнства та ісламу).

На аналогічні явища у державах на пострадянському просторі накладають особливо сильний відбиток етнополітичні причини, виражені у державно-територіальній диференціації народів. А це, в свою чергу, найсильніший стимулятор етноконфесійного впливу на систему як національної, так і регіональної безпеки. При цьому конкретний вектор етноконфесійного впливу виникає як сумарний результат взаємодії соціально-етнічних і релігійно-конфесійних інституцій, а також цілеспрямованої політики інституційної системи з регулювання етнонаціональних та державно-конфесійних відносин. Розташуємо ці вектори етноконфесійного впливу в міру зростання у них потенціалу конфліктогенності.

1. Етноконфесійна толерантність (терпимість) — стан суспільства, який складається в результаті низького рівня як етнізації, так і конфесіоналізації суспільства, не скасовуючи при цьому нормальну етнічну та конфесійну ідентичність.

2. Етноцентризм — характеризується високим рівнем етнічності в поєднанні з відносно низьким рівнем конфесіоналізації суспільства. Дискримінація в формі демонстрації "переваги" титульного етносу і пасивної нетерпимості витісняє інші етнічні та конфесійні спільноти на периферію життя суспільства.

3. Релігійний фанатизм — характеризується високим рівнем конфесіоналізації в поєднанні з відносно низьким рівнем етнічності суспільства. Базується на несумісності з домінантною конфесією та будь-якими іншими релігіями (може виражатися в конфліктах під гаслами боротьби "за чистоту віри" і т.д.).

4. Етноконфесійна нетерпимість — характеризується високим рівнем як етнізації, так і радикальної конфесіоналізації суспільства, в результаті чого несумісність з іншими етнічними та конфесійними ідентичностями набирає вкрай агресивних форм.

При збігу ж об'єктів релігійного фанатизму і вираженого етноцентризму складається гіперболізований історичний образ народу-ворога, формуються національні фобії. В результаті "агресивний націоналізм, расизм, шовінізм, ксенофобія і антисемітизм створюють ситуацію етнічної, політичної та соціальної напруженості в державах і у відносинах між ними. Вони також підривають міжнародну стабільність..." [12].

Тому виникає питання: який же механізм трансляції етноконфесійного впливу на систему національної безпеки. Відзначимо, що розглянуті вище чотири типи етноконфесійного впливу реалізуються не в формі прямого проектування на всю систему національної безпеки за схемою: етноконфесійна — економічна безпека, етноконфесійність — політична безпека і т.д. Логічніше таки припустити наявність в системі національної безпеки такого її сегмента, який став би "природними воротами" для поглинання сформованого в суспільстві основного етноконфесійного імпульсу.

Ми вважаємо, що таким природним медіаторним сегментом є етнополітична безпека, у рамках якої балануються співвідношення між конкретним вектором етноконфесійного впливу (наприклад, нетерпимістю) і комплексом національних інтересів, зумовлених контекстом етнонаціонального буття. Звідси і вибір тих чи

інших інтересів (дійсних і помилкових, стратегічних і теперішніх, важливих і другорядних) в якості національних виявляється безпосередньо залежним від своєрідного етнополітичного "фільтра".

Так, хвилі міграції у країни Західної Європи в другій половині XX — початку XXI століття внесли проблеми абсолютно нової якості: збільшення етноконфесійної дистанції і самоізоляції між мігрантами та місцевим населенням. Російський дослідник Д. Драгунський зазначає: "Імміграція з країн "третього світу" створює нові класи, точніше, етнокласи. Вона створює нових пролетарів, причому не тільки з економічного статусу, а й за етнічною приналежністю. Етнокласи несуть в собі новий заряд революційності, в якому соціальні вимоги змішані з етнокультурними і конфесійними" [13]. Отже, становлення такої "нової" Європи, зі зміненим антропогенним, етнічним та культурним "обличчям", може генерувати загальне зростання соціальної і політичної напруженості в регіоні.

Зі сказаного стає очевидним, що етноконфесійний фактор вже сьогодні у формі "нового національного питання" знаходить все більше відображення в баченні національної безпеки європейських країн, змушуючи їх вносити суттєві корективи у свої пріоритети і відмовлятися від традиційної цивільно-асиміляційної моделі етнічної політики (в її основі лежить французька модель) на користь політики мультикультуралізму.

Приклад такої зміни пріоритетів — винесення урядом Великобританії (влітку 2002 р.) на розгляд парламенту законопроекту про імміграцію і громадянство, в якому пропонувалося організувати навчання дітей біженців у спеціальних центрах проживання іммігрантів, а не в звичайних британських школах, як це робилося до того. Нагадаємо, що почалися расові бунти, що і змусило уряд відмовитися від цієї ідеї — але сама проблема залишилася і тільки наростає.

На відміну від європейських країн, заломлення раніше зазначених етноконфесійних імпульсів у етнополітичній безпеці держав колишнього Радянського Союзу має свої особливості.

По-перше, це більш висока, порівняно з розвиненими демократичними країнами, значимість зовнішнього фактора в детермінації конкретного етноконфесійного вектора в етнополітичній безпеці держав регіону.

По-друге, високий рівень інструменталізації етноконфесійного фактора, коли протиборчі етнічні еліти активно використовують його як ресурс мобілізації або об'єднавчої символіки.

По-третьє, етноконфесійність прискорює процеси стирання граней між конфесійними та етнополітичними конфліктами, а також виявлення тенденції до інтернаціоналізації регіональних і навіть локальних конфліктів.

Підсумовуючи ці особливості, роль етноконфесійного фактора у структуруванні системи етнополітичної безпеки постсоціалістичних держав можна охарактеризувати щонайменше в двох площинах:

— як символічних релігійно-політичних образів картини світу, країни, регіону, історичних супротивників і союзників, якими оперують суб'єкти мережі відносин безпеки;

— як структурного модусу формування певного типу конфлікту.

На останньому аспекті зупинимося трохи докладніше. Відповідно до поширеної серед конфліктологів типологізації конфліктів на вертикальні і горизонтальні можна виділити:

а) конфлікти на основі модусу конфесійності (міжконфесійні, внутрішньоconfесійні) носять переважно горизонтальний характер (опозиція: "конфесія" — "конфесія"), хоча і не виключається надання підтримки державою однієї зі сторін;

б) конфлікти на основі модусу етнічності (етнополітичні) в умовах практично повсюдної поліетнічності сучасних держав носять переважно вертикальний характер (опозиція: "етнос" — "державна"), часті також випадки міжетнічного протистояння в рамках федеративної держави (тоді це вже горизонтальний тип конфлікту).

На відміну від зазначених модусів конфліктування агресивні форми етноконфесійності створюють основу для ескалації як горизонтальних, так і вертикальних типів соціально-політичного конфлікту. Вищою формою такого інтегрального типу конфлікту виступає сепаратизм — детонатор всієї конструкції сучасного світового порядку.

Сепаратизм (етнічний, релігійний, територіальний, політичний та ін.) завжди був джерелом воєн і конфліктів. Однак сепаратизм, який побудований на матриці етноконфесійності є найтривалішим, найкривавішим і нещадний вид конфлікту. Його системна особливість і в тому, що протиборчі сторони практично ніколи не визнають конфлікт завершеним. Кожне нове покоління пам'ятає про те, що й інша сторона пам'ятає. Перемоги і поразки сторін конфлікту лише змінюють один одного в цьому кривавому колесі історії.

Серед різних видів сепаратизму найрозгорнутішим є вид на основі етноконфесійної нетерпимості, його різновид являє собою найбільшу загрозу національній безпеці в цілому і етнополітичній зокрема. Наприклад, реалії пострадянського Кавказу, країн колишньої Югославії, Ефіопії продемонстрували, що при домінантності етноконфесійної нетерпимості в країні, регіоні рано чи пізно буде формуватися криве дзеркало етнополітичної реальності, коли сусідній народ сприймається як смертельний ворог без права на існування, а територія його проживання оголошується зоною життєвих інтересів, навіть історичною батьківщиною. А в результаті природної реакції протилежної сторони зіткнення етноконфесійних ідентичностей вже перетворюється на історичний антагонізм.

Також слід зазначити і можливі позитивні тенденції етноконфесійного впливу на сферу безпеки, виражені насамперед у феномені толерантності. Її значущість у сучасному світі та роль у забезпеченні безпеки і стабільності відзначалася у багатьох міжнародних документах [14], [15], проте, свій концентрований виклад вона знайшла у Декларації принципів толерантності, прийнятою Генеральною конференцією ЮНЕСКО в 1995 році. У Декларації поняття толерантності визначено як повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і прояву людської індивідуальності [16]

Хоча проблеми толерантності присвячена велика кількість літератури, до недавнього часу цей інтерес був сфокусований головним чином на її релігійні або релігійно-політичних аспектах [17]. По суті, інтерес до етноконфесійної сторони проблеми толерантності з'являється лише в останній чверті ХХ століття, коли загострюється низка конфліктів на Близькому і Середньому Сході (кіпрський, ліванський, курдський та ін.) Саме тоді у політиків, громадських і релігійних діячів, вчених виникає прагнення поширити філософію толерантності на ство-

рення дієвої системи запобігання і нейтралізації загроз безпеки. Саме в цьому контексті "етноконфесійна толерантність (як фактор забезпечення безпеки та миру) є феноменом, що відображає характер взаємин і соціально-політичної діяльності суб'єктів політики, в тому числі соціальних, етнічних, конфесійних груп і окремих громадян, що виражається у їх терпимості, взаєморозумінні та злагоді, що роблять істотний вплив на стан захищеності особистості, суспільства, держави та її регіонів від зовнішніх і внутрішніх загроз" [18, с. 9].

Таким чином, для "вбудовування" феномена етноконфесійної толерантності у державну політику та громадське життя необхідно не тільки дослідити чинники, що сприяють її виникненню або перешкоджанню (т.зв. інтолерантність), проводити різні моніторинги етносоціальної нетерпимості та конфесійної напруженості, але й доцільно виділити пріоритетні напрямки дезактивації величезної соціальної енергії руйнування, які несуть з собою націоналізм, ксенофобія і релігійний радикалізм, а також розробити і прийняти відповідну нормативно-правову базу толерантності.

Таким чином, зі сказаного можна резюмувати, що на відміну від етнічної та конфесійної сфер, етноконфесійність не є самостійним субстратом життя народу, вона зумовлена історично, розвивається зв'язністю цих сфер, являє собою якісно нову соціоантропогену ідентичність, створює фонове соціально-психологічне середовище, в якому відбувається подальше структурування етносу шляхом етонаціональної імплементації релігії, трансляції конфесійного змісту в етнічні форми, конструювання нових системних компонентів соціального життя етносу.

Конфлікти на етнічному та релігійному ґрунті є найбільш гострими і складними. Вони насилу піддаються врегулюванню і навіть при певній стабілізації. Кожен етноконфесійний конфлікт індивідуальний, що обумовлено особливостями культури та психологією його учасників.

У силу своєї транскордонної природи етноконфесійність не є безпосередньою причиною виникнення особливого роду конфліктів, а надає лише специфіки та вектору спрямованості конфліктам. У контексті безпеки (міжнародної, регіональної, національної) етноконфесійний чинник може відігравати як позитивну роль, так і негативну (що, на жаль, трапляється найчастіше). При сприятливих тенденціях розвитку позитивна роль етноконфесійного чинника в етнополітичній безпеці держав нам бачиться у формуванні на всіх рівнях і у всіх суб'єктів системи її забезпечення соціально-психологічних установок на толерантність. Негативний аспект цієї ролі полягає в тому, що формуються на основі дефектної етноконфесійної образи "обраних" і "неповноцінних" народів неминуче підштовхують етнічні еліти, та й значну частину населення етносу, до агресивних дій.

Література:

1. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. — М.: АСТ, 2003. — 603 с.
2. Етонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / [відп. ред.: Ю. Римаренко, І. Курас]. — К., 1993. — 816 с.
3. Конфликты на Востоке. Этнические и конфессиональные / Под ред. проф. А.Д. Воскресенского. — М.: Аспект-Пресс, 2008. — 512 с.

4. Этноссы и конфессии на Востоке: конфликты и взаимодействие / МГИМО(У) МИД России; пред. редкол. А.В. Торкунов. — М.: МГИМО-Университет, 2005. — 576 с.
5. Релігія і політика в сучасній Україні / Курас І.Ф., Рибачук М.Ф., Кирюшко М.І., Феценко П.І. — К., 2000. — 272 с.
6. Политическая конфликтология: Учебное пособие / Под ред. С. Ланцова. — СПб., 2008. — 319 с.
7. Силантьев Р. Религиозный фактор во внешнеполитических конфликтах на Кавказе // Религия и конфликт. Сборник статей / Под ред. А. Малашенко, С. Филатова. — М.: РОССПЭН — Российская политическая энциклопедия, 2007.
8. Григорьянц В. Зона противостояния (К вопросу об этноконфессиональной конфликтогенности на постсоветском пространстве) // Этнический мир. — 2002. — № 11.
9. Алексеевский А. Религиозная безопасность России: термины и определения. — Москва — Белгород, 1997.
10. Інформаційна безпека: соціально-правові аспекти / Остроухов В.В., Петрик В.М., Присяжнюк М.М. та ін.; за заг. ред. Є.Д.Скулиша. — К.: КНТ, 2010. — 776 с.
11. Решения Римской встречи Совета "СБСЕ и новая Европа — наша безопасность неделима". Рим, 30 ноября — 1 декабря 1993 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Rome93.html>
12. Драгунский Д. Демографический туман и национальные перспективы // Государство и антропоток [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://antropotok.archipelag.ru/text/a293.htm>
13. Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений (25 ноября 1981 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.un.org/russian/document/declarat/relintol.htm>
14. Декларация о правах лиц, принадлежащих к национальным, этническим, религиозным и языковым меньшинствам (18 декабря 1992 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [<http://www.un.org/russian/document/gadocs/convres/r47-135.pdt>]
15. Декларации принцип толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 Генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года. Ст. 1. Понятие толерантности [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.unesco.ru/files/docs/shs/decl_princ_tolerance_rus.pdf
16. Ratzinger J. (Pope Benedict XVI). Truth and Tolerance: Christian Belief and World Religions / Transl. into English by Henry Taylor. San Francisco: Ignatius Press, 2004.
17. Гаджимирзаев М.М. Этноконфессиональная толерантность как фактор обеспечения мира и безопасности на Северном Кавказе: автореф. дисс. на соиск. уч. ст. канд. полит. наук. Ставрополь, 2003. — 25 с.
3. Voskresenskij, A.D. (2008), Konflikty na Vostoke. Jetnicheskie i konfessional'nye [Conflicts in the East. Ethnic and Confessional], Aspekt-Press, Moscow, Russian Federation.
4. Torkunov, A.V. Voskresenskij, A.D. Belokrenytskij, V.Y. and Sapronova, M.A. (2005), Jetnosy i konfessii na Vostoke: konflikty i vzaimodejstvie [Ethnic Groups and Religions in the East: Conflicts and Interaction], MGIMO-Universitet, Moscow, Russian Federation.
5. Kuras, I. F. Rybachuk, M. F. Kyriushko M. I. and Feschenko, P. I. (2000), Relihiia i polityka v suchasnij Ukraini [Religion and politics in modern Ukraine], Instytut politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
6. Lancov, S. (2008), Politicheskaja konfliktologija: Uchebnoe posobie [Political Conflict: Tutorial], Piter, Sankt-Peterburh, Russian Federation.
7. Silant'ev, R. (2007), "Religioznyj faktor vo vneshepoliticheskikh konfliktah na Kavkaze", Religija i konflikt. Sbornik statej, pp.130—150.
8. Grigor'janc, V. (2002), "Zona protivostojanija (K voprosu ob jetnokonfessional'noj konfliktogennosti na postsovetskom prostranstve)", Jetnicheskij mir, № 11.
9. Alekseevskij, A. (1997), Religioznaja bezopasnost' Rossii: terminy i opredelenija [Russia's Religious security: terms and definitions] — Moskva — Belgorod, Russian Federation.
10. Ostroukhov, V.V. Petryk, V.M. and Prysiazhniuk, M.M. za zah. red. Skulysha, Ye.D. (2010), Informatsijna bezpeka: sotsial'no-pravovi aspekty [Information security: social and legal aspects], KNT, Kyiv, Ukraine.
11. University of Minnesota Library of Human Rights (1993), Decisions of the Rome Council "CSCE and the New Europe — Our Security is Indivisible", available at <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Rome93.html> (Accessed 1 September, 2014).
12. Dragunskij, D. (2011), "Demograficheskij tuman i nacional'nye perspektivy", Gosudarstvo i antropotok, [Online], available at: <http://antropotok.archipelag.ru/text/a293.htm> (Accessed 16 September, 2014).
13. The official site of the United Nations Organization (1981), "Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Beliefs, available at: <http://www.un.org/russian/document/declarat/relintol.htm> (Accessed 16 September, 2014).
14. The official site of The United Nations Organization (1992), "Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities", available at: <http://www.un.org/russian/document/gadocs/convres/r47-135.pdt> (Accessed 1 September, 2014).
15. The official site of UNESCO (1995), Declaration of Principles on Tolerance, available at: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13175&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Accessed 5 September, 2014).
16. Ratzinger, J. (Pope Benedict XVI) (2004), Truth and Tolerance: Christian Belief and World Religions, Ignatius Press, San Francisco, USA.
17. Gadzhimirzaev, M.M. (2003), Ethnic and confessional tolerance as a factor of peace and security in the North Caucasus, Ph.D. Thesis, Political Studies, Stavropol, Russian Federation.

References:

1. Hantington, S. (2003), Stolknovenie civilizacij [The Clash of Civilizations], AST, Moscow, Russian Federation.
2. Yu. Rymarenko, Y. and Kuras, I. (1993), Etnonatsional'nyj rozvytok Ukrainy. Terminy, vyznachennia, personalii [Ethnic and National Development of Ukraine. Terms, Definitions, Personalities], AN Ukrainy, In-terzhavy i prava, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2014 р.